

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджено досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству в таких країнах Європейського Союзу, як Велика Британія, Франція, Німеччина та Польща. Розглянуто кримінально-правові норми цих країн, які визначають поняття, види домашнього насильства та перелік осіб, які є потерпілими і кривдниками в контексті кримінального законодавства. Проаналізовано кримінально-правові норми, які регламентують протидію домашньому насильству. Визначено заходи, які застосовуються до кривдників з метою запобігання та протидії домашньому насильству. Досліджено роль та функції поліції в контексті кримінально-правової протидії домашньому насильству. Проаналізовано досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству щодо дітей у Польщі. Визначено основні напрями протидії домашньому насильству в Україні, враховуючи відповідний позитивний досвід у Великій Британії, Франції, Німеччині та Польщі.

Ключові слова: кримінально-правова протидія, закон, домашнє насильство, Європейський Союз, сім'я.

Останніми роками в Європейському Союзі спостерігається зростання рівня злочинності, пов'язаної із вчиненням домашнього насильства. У деяких країнах, наприклад у Франції, це явище є загальнодержавною проблемою.

Окремі питання кримінально-правової протидії домашньому насильству було досліджено в працях таких учених, як О. М. Бандурка, А. Б. Блага, О. М. Джужа, Б. М. Головкін, О. М. Костенко, Р. В. Перелигіна. Проте, незважаючи на високий інтерес до теми, питання кримінально-правової протидії домашньому насильству в країнах Європейського Союзу є недостатньо дослідженим.

Розглянемо досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству на загальнонаціональних рівнях в окремих країнах Європейського Союзу, а саме у Великій Британії, Франції, Німеччині та Польщі.

У **Великій Британії** кримінально-правова протидія домашньому насильству здійснюється таким чином: відповідно до Закону «Про домашнє насильство» від 2004 р. домашнім насильством є будь-який випадок загрози, насильства та жорстокого поводження (психологічного, фізичного, сексуального, фінансового чи емоційного) між дорослими, які є або були співмешканцями, або щодо членів сім'ї, незалежно від статі, сексуальної орієнтації. У березні 2013 р. внесено зміни в цей закон, якими було розширено коло суб'єктів, які підлягають захисту за законом, та

включено до складу зазначеного злочину примусовий контроль у сім'ї [1, с. 33].

Кодекс королівських прокурорів у Великій Британії визначає домашнє насильство як будь-який випадок чи низку випадків контролю, примусу, загрозової поведінки, насильства чи знущань між особами віком від 16 років, які є або були інтимними партнерами або членами сім'ї незалежно від статі чи орієнтації.

Розділом 76 Закону про тяжкі злочини, який був ухвалений у 2015 р., запроваджено покарання за контроль або примус в інтимних або сімейних стосунках. До ухвалення цього закону прецедентне право вказало на складність доведення переслідування в рамках інтимних стосунків. Караність зазначеного злочину була запроваджена 29 грудня 2015 р. Склад злочину утворюють такі елементи: злочинець неодноразово або безперервно застосовує контролюючу поведінку або примус щодо іншої особи; під час застосування контролюючої поведінки або примусу злочинець та потерпілий особисто пов'язані; поведінка злочинця серйозно впливає на потерпілого; злочинець знає або повинен знати, що поведінка матиме серйозний вплив на потерпілого. Злочинець та потерпілий є особисто пов'язаними, якщо наявна одна з таких ознак: вони перебувають в інтимних особистих стосунках; вони живуть разом і є членами однієї родини; вони живуть разом, раніше були в інтимних особистих стосунках один з одним.

Зазначено, що поведінка злочинця має серйозний вплив на потерпілого, якщо вона змушує потерпілого боятись, щонайменше у двох випадках, що насильство буде застосовано знову; або якщо вона викликає серйозну тривогу або тривогу потерпілого, яка істотно негативно впливає на його щоденну діяльність. Для того щоб зазначений злочин мав місце, злочинна поведінка має здійснюватися «багаторазово» або «постійно». Істотний негативний вплив на звичайну повсякденну діяльність може включати, але не обмежується такими ознаками, як припинення або зміна спілкування потерпілого, погіршення фізичного чи психічного здоров'я, зміна режиму дня, включно з часом вживання їжі або зайняття домашніми справами, відвідування школи, вжиття заходів удома з метою захисту себе чи своїх дітей, зміни в моделях праці, робочому статусі, зміна маршруту до роботи [2].

Актуальну практику взаємодії поліції з громадою в подоланні проблеми домашнього насильства запроваджує так званий «Закон Клер». Людина може звернутися в поліцію, щоб перевірити, чи має партнер «насильницьке минуле». Поліція зобов'язана провести за такими запитами спеціальну перевірку та за її результатами поінформувати заявника.

Справи про домашнє насильство розглядає суд магістрату (місцевий суд). Серед можливих рішень у справі є проходження програми реабілітації, штраф або утримання під вартою. До спеціальних обмежень належить рішення щодо заборони контактів агресора з жертвою, недопуску його до сімейного помешкання строком до 28 діб. Програма реабілітації перебуває у віданні Служби пробації [1, с. 39].

На нашу думку, позитивними елементами системи кримінально-правової протидії домашньому насильству у Великій Британії є можливість заборони контактів агресора з жертвою, недопуску його до сімейного помешкання та можливість перевірки партнера на насильницьке минуле. Такі норми доцільно імплементувати і в законодавство України.

Розглянемо досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству у **Франції**.

Закон від 4 квітня 2006 р. вводить до Кримінального кодексу норму, відповідно до якої обтяжуючою обставиною для всіх злочинів є здійснення їх щодо подружжя і партнера [3, с. 45]. Секцією 3 глави 2 титулу 3 книги 1 Кримінального кодексу Франції визначено перелік обтяжуючих обставин щодо всіх злочинів. У ньому обтяжуючою обставиною зазначено і вчинення злочинів щодо подружжя чи партнера. Це

положення поширюється також на партнерів, які живуть із постраждалою особою за угодою громадянської солідарності, на колишнє подружжя, на партнерів, які живуть разом, за умови, що правопорушення вчинене тоді, коли пара перебувала разом або після розлучення, і вчинене внаслідок стосунків між кривдником і постраждалою особою.

Відповідними кваліфікованими складами злочинів, де обтяжуючою обставиною є вчинення злочину щодо подружжя і партнера, згідно з КК Франції є: тортури чи варварство (ст. 222-3); заподіяння смерті без попереднього наміру (ст. 222-8); насильство, що спричинило каліцтво або постійну інвалідність (ст. 222-10); насильство, що призвело до втрати працездатності більше ніж вісім днів (ст. 222-12); насильство, що призвело до втрати працездатності менше ніж вісім днів (ст. 222-13), вбивство (ст. 221-4), звалтування (ст. 222-24), інше сексуальне посягання (ст. 222-28).

Крім цього, ст. 222-31-1 та 222-31-2 передбачають відповідальність за такий вид сексуального насильства в сім'ї, як інцест, вчинений стосовно неповнолітніх. Вчинення цього злочину тягне за собою позбавлення батьківських прав.

Відповідно до ст. 222-18-3 КК Франції карається погроза будь-яким способом вчинити злочин проти подружжя, співмешканця, партнера, який живе з кривдником згідно з угодою громадянської солідарності [4].

Крім цього, як до, так і після ув'язнення, можливим є виселення кривдника з дому. До розгляду справи законодавство уможливує припинення співжиття кривдника та потерпілого і заборону будь-яких контактів між ними (ст. 138-9 Кримінального процесуального кодексу).

На нашу думку, у системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Франції позитивним є визнання вчинення злочину щодо подружжя чи партнера обтяжуючою обставиною щодо всіх злочинів, можливість виселення кривдника з дому як до, так і після ув'язнення, криміналізація інцесту та погроз вчинення злочину щодо подружжя, співмешканця, партнера, який живе з кривдником згідно з угодою громадянської солідарності. Вважаємо за доцільне включення аналогічних норм і в законодавство України.

Розглянемо кримінально-правову протидію домашньому насильству у **Німеччині**.

Кримінальне законодавство Німеччини не містить спеціальної норми, яка передбачає відповідальність за вчинення домашнього насильства. Така відповідальність реалізується в межах

злочинів проти особи (наприклад, убивство, тілесні ушкодження, позбавлення свободи, застосування сили [3, с. 45–46]).

Згідно з Кримінальним уложенням ФРН злочинами проти життя є такі: § 211 – тяжке вбивство (з садистських спонукань, для задоволення статевого потягу, з корисливих або низьких спонукань; вчинення підступним, жорстоким способом або загальнонебезпечними засобами чи для того, щоб приховати інше злочинне діяння або полегшити його вчинення); § 212 – вбивство (за обтяжуючих обставин, коли немає ознак тяжкого вбивства; особливо тяжкі випадки); § 213 – менш тяжкий випадок вбивства; § 216 – вбивство на прохання потерпілого; § 222 – необережне вбивство; § 218-219b – злочинні діяння, пов'язані з перериванням вагітності; § 221 – залишення в небезпеці.

Злочинами проти тілесної недоторканності відповідно до Кримінального уложення ФРН є такі: тілесні ушкодження, тілесні ушкодження, небезпечні для життя, катування особи, щодо якої здійснюється опіка, тяжке тілесне ушкодження, тілесне ушкодження, що спричинило смерть, необережне тілесне ушкодження, участь у бійці. Розділ 13 Кримінального уложення ФРН містить 18 складів злочинів проти статевого самовизначення, які можна поділити на кілька груп. До першої групи входять сексуальні дії, що здійснюються стосовно різних категорій осіб, які через свій вік, правовий або соціальний статус потребують спеціального кримінально-правового захисту. Другу групу злочинів проти статевого самовизначення складають злочини, які вчиняються за допомогою сили або погрози її застосування. Третю групу утворюють склади корисливих злочинів, що здійснюються у сфері статевого самовизначення – сутенерство, торгівля людьми, пособництво в сексуальних діях малолітніх, сприяння проституції. Четверта група містить склади таких злочинних діянь, вчинених у сфері статевого самовизначення, які посягають на норми суспільної моралі і моральності. § 247 встановлює відповідальність за крадіжку з боку родичів або осіб, які проживають в одному будинку. Якщо родич, опікун або піклувальник злочинця є жертвою крадіжки, або якщо потерпілий живе в тій самій родині, що і злочинець, правопорушення може переслідуватися лише за вимогою потерпілого. Відповідно до § 173 встановлено покарання за інцест. Здійснення статевого акту з однокровним родичем карається тюремним ув'язненням, яке не перевищує трьох років, або штрафом. Здійснення статевого акту з однокровним родичем по висхідній лінії карається тюремним ув'язненням, яке не перевищує двох років, або штрафом; таке саме

покарання встановлюється і у випадку, якщо родинні відносини перестали існувати. Однокровні брати і сестри, які здійснюють статевий акт одне з одним, понесуть таке саме покарання. Родичі та брати і сестри не несуть такої відповідальності, якщо на час здійснення статевого акту їм не виповнилося 18 років [5].

З 1 січня 2002 р. у Німеччині діє Закон «Про захист від домашнього насильства» (Gewaltschutzgesetz). Відповідно до нього особа, яка вчинила домашнє насильство, повинна залишити помешкання [3, с. 46].

Поліція має право видалити кривдника з квартири та заборонити йому з'являтися там на строк до десяти днів. Протягом цього часу жертва повинна відвідати лікаря, щоб засвідчити тілесні ушкодження, та звернутись із заявою до найближчого суду, який вирішує справи, пов'язані із сімейним правом. Суди розглядають такі заяви доволі оперативно. До кінцевого розгляду заяви суд може заборонити кривднику входити до квартири, а також підходити до неї ближче, ніж на певну відстань. Суд також має право обмежити контакти кривдника з жертвою та дітьми. Наприклад, суд може заборонити наблизитися до них на відстань меншу, ніж 50 метрів. Якщо прибутки жертви насильства невеликі, то вона може розраховувати на державну допомогу [6, с. 81].

Поліція також уповноважена ініціювати заборону проживання в певному населеному пункті або на певній території особі, яка протягом більше трьох місяців повторно вчиняє домашнє насильство або допомагає в його вчиненні. Закон «Про захист від домашнього насильства» дозволяє суду заборонити агресору перебувати у визначених місцях (на певній території, у сімейному помешканні). Крім цього, можливе застосування заборони наближення, зустрічей між сторонами справи або їх комунікації (голосової, факсом, електронною поштою, SMS) та інших форм переслідування [1, с. 55–56].

На нашу думку, у системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Німеччині позитивним є передбачення спеціальної норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за крадіжку з боку родичів або осіб, які проживають в одному будинку, криміналізація інцесту, обов'язок кривдника залишити помешкання та можливість заборонити йому перебувати у визначених місцях, проживати в певному населеному пункті або на певній території. Вважаємо за доцільне включення аналогічних норм і в законодавство України.

Розглянемо досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству в **Польщі**.

Відповідно до Кримінального кодексу Польщі від 6 червня 1997 р. домашнє насильство є злочином. Стаття 207 Кримінального кодексу Польщі, яка міститься в розділі XXVI «Злочини проти сім'ї і опікунства», встановлює, що той, хто завдає фізичної чи психологічної шкоди найближчій особі або іншій особі, яка постійно чи тимчасово перебуває у відносинах залежності від винуватця, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі строком від 3 місяців до 5 років. Якщо винуватець діяв із особливою жорстокістю, то строк покарання у вигляді позбавлення волі становить від 1 до 10 років. Якщо постраждала особа намагається вчинити самогубство внаслідок дій винуватця, то строк покарання у вигляді позбавлення волі становить від 2 до 12 років [7].

Про домашнє насильство може повідомити будь-яка особа на підставі підозри, на підставі чого здійснюється розслідування. До обов'язків працівників поліції належить проведення з особою, щодо якої існує підозра, що вона вчиняє домашнє насильство, роз'яснювальної бесіди про кримінальну відповідальність за домашнє насильство та пояснення необхідності поводитися відповідно до закону і правил суспільного співжиття.

Крім цього, в червні 2010 р. у Польщі був ухвалений Закон щодо протидії злочинам у сім'ї, який запровадив такий запобіжний захід, як виселення особи, яка вчинила домашнє насильство зі спільного із жертвою житла, якщо є вагомі причини вважати, що кривдник може знову вчинити насильницький злочин щодо потерпілого. Нововведенням стало також створення освітніх програм, спрямованих на перевиховання осіб, які вчинили насильницький злочин щодо члена або членів своєї сім'ї. Закон встановлює процедуру вилучення особи із сім'ї соціальним працівником, якщо життя або здоров'я дитини є в небезпеці. Рішення ухвалюється спільно з працівниками поліції, лікарем, медсестрою або фельдшером. Соціальний працівник зобов'язаний повідомити суд з сімейних справ про таке рішення протягом 24 годин після його ухвалення, а суд потім ухвалює рішення про подальшу долю дитини. На основі Закону щодо протидії злочинам у сім'ї було створено «блакитну лінію», за якою

можна негайно повідомити поліцію про вчинення домашнього насильства, внаслідок чого поліція разом з прокуратурою негайно вчиняють дії щодо усунення загрози, а саме:

- усувають кривдника зі спільного помешкання;
- якщо дитина зазнає жорстокого поводження,

то вона може бути негайно вилучена навіть без рішення суду. У цьому випадку дитина утримується в лікарні, «тимчасовій сім'ї», а протягом 24 годин суд розглядає це питання та визначає подальші дії;

- якщо особа була засуджена за злочин проти дитини, але звільнена від відбування покарання, проте продовжує вчиняти злочини проти дитини, то така інформація негайно повідомляється суду і особа направляється для реального відбування покарання [1, с. 101–103].

На нашу думку, у системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Польщі позитивним є створення «блакитної лінії», можливість негайного вилучення без рішення суду дитини, яка зазнає жорстокого поводження. Вважаємо за доцільне включення аналогічних норм і в законодавство України.

Отже, у Великій Британії та Польщі кримінальна відповідальність за домашнє насильство передбачена спеціальними нормами кримінального законодавства, а у Франції та Німеччині вона реалізується в межах відповідальності за насильницькі злочини, до того ж у Франції вчинення насильства щодо подружжя і партнера є обтяжуючою обставиною для всіх злочинів. На підставі аналізу досвіду кримінально-правової протидії домашньому насильству у Великій Британії, Франції, Німеччині та Польщі вважаємо за доцільне включення в законодавство України норм щодо визнання вчинення злочину щодо подружжя чи партнера обтяжуючою обставиною щодо всіх злочинів, можливості виселення кривдника з дому як до, так і після ув'язнення, заборони кривднику перебувати у визначених місцях, проживати в певному населеному пункті або на певній території, можливості негайного вилучення без рішення суду дитини, яка зазнає жорстокого поводження, криміналізації інцесту та погроз вчинення домашнього насильства, можливості перевірки партнера на насильницьке минуле.

Список використаної літератури

1. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін.; за заг. ред. А. О. Галай. Київ: КНТ, 2014. 160 с.
2. Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship. URL: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/controlling-or-coercive-behaviour-intimate-or-family-relationship> (last accessed: 28.02.2019).
3. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. для курсантів вищ. навч. закл. МВС України / Уклад.: Запорожцев А. В., Лабунь А. В., Заброта Д. Г., Басиста І. В., Дроздова І. В., Брижик В. О., Мусієнко О. М. Київ, 2012. 246 с.
4. Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=A0F3FAD8A018BB1EB9389A88ED747D96.tpIgr25s_2?idSectionTA=LEGISCTA00000616

- 5281&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20180321 (last accessed: 28.02.2019).
5. German criminal code. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/ (last accessed: 28.02.2019).
6. Волощук А. М., Ярмакі Х. П., Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: монографія. Одеса: ОДУВС, 2013. 218 с.
7. Kodeks karny. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (last accessed: 28.02.2019).

Ulyana Mytnyk

CRIMINAL LEGAL COUNTERWORK OF DOMESTIC VIOLENCE IN SOME COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

The level of crime associated with domestic violence has been observed in the European Union in recent years. In some countries, for example in France, this is a common problem.

The problem of domestic violence is explored in the works of such scientists, as O. Bandurka, A. Blaga, O. Dzhuzha, B. Golovkin, O. Kostenko, R. Perelygina. But the issue of criminal legal counterwork of domestic violence in the countries of the European Union is not researched enough.

The experience of criminal legal counterwork of domestic violence in such countries of European Union as the United Kingdom, France, Germany and Poland was researched. It was analyzed criminal laws of Great Britain, France, Germany and Poland, which regulate the counterwork of domestic violence.

In our opinion, the positive elements of the system of criminal legal counterwork of domestic violence in the UK is the possibility of prohibiting the contacts of the aggressor with the victim, the failure to admit him to the family home and the possibility of checking the partner on a violent past. In the system of criminal law enforcement of domestic violence in France, it is positive that the crime of marriage or partner is aggravating circumstances for all crimes, the possibility of evicting the offender from home both before and after imprisonment, the criminalization of the incest and the threats of committing a crime against a spouse, a partner who lives with the offender under the civic solidarity agreement. In the system of criminal legal counterwork of domestic violence in Germany, the positive elements are provision for a special norm that establishes criminal liability for theft by relatives or persons living in the same house, criminalization of the incest, the obligation of the offender to leave the home and the possibility of preventing him from staying in certain places, to live in a certain locality or in a certain area. In the system of criminal law enforcement of domestic violence in Poland, positive elements are the creation of a "blue line", the possibility of an immediate extradition without a court order of a child who is being abused.

Based on the analysis of the experience of criminal legal counterwork of domestic violence in the United Kingdom, France, Germany and Poland, we consider it is expedient to include in the legislation of Ukraine norms regarding the recognition of the crime of marriage or partner as an aggravating circumstance for all crimes, the possibility of evicting an offender from home as before and after being imprisoned, prohibiting the offender from staying in specified places, residing in a certain settlement or in a certain area, the possibility of immediate removal without a court decision of a child who is suffering from severe illness criminality of incest and threats of domestic violence, the possibility of checking a partner at a violent past.

Keywords: criminal legal counterwork, law, domestic violence, European Union, family.

Матеріал надійшов 27.02.2019